

MLADENAČKE PJESME I PROZA JURE KAŠTELANA

Svoje prve pjesme Jure Kaštelan počeo je objavljivati u vrijeme dok je bio učenik Državne klasične gimnazije u Splitu, gdje je maturirao 1938. godine. Prethodno se školovao u Dijecezanskom sjemeništu u Splitu, što nije nevažno za njegovu kasniju i ljudsku i književničku zauzetost u obrani »razloga dobra«, kako je na to, pišući o Kaštelanu, pozivajući se na P. Éluarda, ukazao Branimir Donat.¹ Čitanje starozavjetnih tekstova, posebice psalama, i slušanje gregorijanskih napjeva moralo je u Kaštelanovo uho unijeti melodiku i ritam biblijskog verseta, što će poslije, preko poezije Walta Whitmana, naći odraz u njegovim stihovima, primjerice u pjesmi »Salut et fraternité« ili u »Uspomeni Ivana Gorana Kovačića«, ali i u drugim, udružujući se počesto s inkantacijom naših narodnih bugarštica.

Godine 1936. u časopisu *Hrvatska smotra* Jure Kaštelan objavio je pjesmu »Miriše zemlja«:²

»Zamamni su mirisi grada i strasne, razbludne oči
truju srce i maštu u lijepoj noći...

Poći ću zemlji otaca, smirenju boli i truda,
čeka me umorni težak i znojna rođena gruda.
Miriše zemlja svježinom te snagom rascvalih snova
u krvi, znoju i trudu uvijek je svježja i nova.

Prezreti oči i noći, za duhom krenuti predja
u tužni, krvavi, znojni i dragi rođeni dol!

Miriše raspukla zemlja, a iz nje težakova bol«.

¹ Branimir Donat, »Modernitet i 'razlog dobra'«, *Slobodna Dalmacija*, Split, 24. XII. 1989., str. 38. »Oslanjajući se na ugaoni kamen narodnog iskustva, Kaštelan je potvrdio onaj važan razlog poezije na koji je ukazao Éluard, a to je 'razlog dobra'«. (B. Donat, *ibid.*, str. 38; isto u: Branimir Donat, »Izazovi Kaštelanove poezije«, *Forum*, XXVIII/1989., 11-12, str. 571).

² Jure Kaštelan, »Miriše zemlja«, *Hrvatska smotra*, IV/1936., 7, str. 214.

Iz načina na koji Kaštelan gradi tu pjesmu, uključujući i rime kojim se pri tome služi, vidljivo je da se mladi pjesnik oslanja na iskustvo pjesnika *Hrvatske mlade lirike*. Odlazak iz domaće sredine u tada dosta daleki Split rađa u Kaštelanu stanovitu odbojnost prema gradu (»strasne, razbludne oči / truju srce«), onako kao što primjerice odlazak u Zagreb djeluje na Antuna Branka Šimića, budući međutim u njemu istodobno i odbojnost i čar otkrića nove sredine, ali i nostalgiju, kao što se to događa i Kaštelanu, u kojem grad prije svega potiče, tada, žudnju za povrat u ishodište. Ono je za njega tada još konkretno, opisivo uobičajenim pjesničkim sredstvima, da bi se poslije preobrazilo u mitsko ishodište u kojem zavičaj ima ulogu u-toposa, čvrste uporišne točke u kozmičkim prostorima, potvrđitelja identiteta koji više nije tlo nego poezija nadahnuta tim tlom i, još više, sanjarija o njemu, nostalgija za njim. Tlo i zemlja Kaštelanovi su oslonci, tlo kao antejska ponuda, a poezija kao krilati dar.

Povratak u zavičaj trajna je Kaštelanova opsesija. Zato on, poistovjetivši se s kamenom svoga zavičaja postaje kamen, stavlja između njega i sebe znak kokcijalne povezanosti, kriči sebe kao jadikovku kamena: »Vratite me u gromade, u klisure, u spletove gorja, / u zakone vječnosti moje djevičanstvo«. On je, zbog krađe vatre,³ istodobno i okovani i vlastitom riječju oslobođeni Prometej.⁴

U još daljem Zagrebu Kaštelan nostalgично piše: »Bio sam seljačko dijete u prnjama, u predvečerjima, u zadnjoj školskoj klupi i nigda se nisam usudio podići oči, nigda nisam poželio bolju od svoje sirote majke. Volim vas moje krave i moje kiše, što ste me isprale, što ste me mlatile.«⁵ To je ona »priprosta slika oljuštena iz svih složenih stvarnosti«. O zavičaju će Kaštelan 50 godina poslije reći: »Često se u mislima, a poneki put i hodom, navraćam u mosorske staje gdje je ta iskra upaljena«. Premda je tu doslovno riječ o mosorskoj staji u kojoj je osnovana *Slobodna Dalmacija*, budući da Kaštelanovu riječ nikad ne treba shvatiti doslovno,

³ »Mislim da usporedba poezije s vatrom, nije pogrešna. Vatra gori, jer je upaljena i njezin je smisao u tome što gori«. (Jure Kaštelan, »Poezija je vatra«, *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. II. 1990., str. 14; iz intervjuja J. Kaštelana Boži V. Žigi objavljenom u *Slobodnoj Dalmaciji* u lipnju 1989.).

⁴ Prometejska tema nazire se u pjesmi »Skačem u plamen ili otajstvo vatre«; »Skačem u plamen da tebe (*plamen*) u mrak iznesem, u vodu, / da te uznesem na liticu gdje bi / tebe (*plamen*) bogovi prenijeli u tamna skrivališta. // Obnevidio vatrom i nijem i zaglušen zasljepljen, / predajem te, premještam, ili te gubim ili / te sakrivam ili ji (*plamen*) u plamenu i dim (*zlato*) i vjetar«. Jure Kaštelan, *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 112).

⁵ A. B. Šimić u Zagrebu otkriva prije svega ženu i samoću, a J. Kaštelan slobodu kao akciju. Obojica ostavljaju idilu zavičaja i slatku i mučnu. I slobodu i akciju Kaštelan, kako to vidi B. Donat, povezuje s »ljudskom situacijom«. (B. Donat, »Izazovi Kaštelanove poezije«, *Forum*, XXVIII, 1989., 11-12, str. 571).

⁶ Cit. prema: Branimir Donat, *ibid.*, str. 571; to je dio predgovora u zbirci *Crveni konj*.

⁷ Jure Kaštelan, »Poezija je vatra«, *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. II. 1990., str. 14.

sasvim je moguće pomisliti i na to da on tu misli i na onu staju u kojoj je bivao onaj »voko« o kojem piše u pjesmi »Dragi naš voko«, objavljenoj u *Hrvatskoj smotri* 1937.

»Njega je volio čale, imenom slatkim ga mazio,
žuljima dragao svojim predrage najljepše sanje.
U polju brao mu trave, pito ga rukama snažnim.
Tiho ga 'Dragonja' zvao i 'moje milovanje'.

Uza nj bi uvečer stao ko mati uz maleno čedo,
znojem ga pojjio svojim, toplinom umornog tijela.
Sokom ljubavi svoje, što granicâ nema u smrti.
Njega je volio čale, svoga mu nosio jela.

Kad je orao njivu, milo je tepao voki,
a voko ga toplo dahom i nadom u bogatu žetvu,
pa bi prislonio glavu njegovoj težačkoj grudi,
žulje mu blažio slinom. Blagoslov hvataše sjetvu.

Jednoga tužnog dana, kad mrvica ne bilo kruha
očevo srce se stislo, srce prepuno boli:
pregori miloga voku, predrago najljepše blago,
snove siromašnog doca i gladne rođene doli.

Voko je slutio nešto i otužnu pustio suzu,
suzu rastanka svoga u gorku očevu tugu.
Ostaše bolna i željna, tužna, ojađena srca
bez kruha i dragoga voke u kući na starom plugu».⁸

Srednjoškolac Kaštelan vješto je u pjesmi obradio vlastitim iskustvom doživljenu tadijanovićevsku temu iz pjesme »Balada o zaklanim ovcima«. Isti sućutni odnos prema svemu što tada njegov budeći se pjesnički senzibilitet bilježi i nastoji izraziti stihom, prožima i pjesmu »Ispaćene očeve ruke«, napisanu godinu dana prije.

»Srasle su s morem i zemljom nažuljane, snažne u znoju;
talas ih je solio solju na siki za prvoga mraka.
U razdanje su galebu svakom i kamenu znale da poju
nadahnute blagošću sunca i dobrotom jutarnjeg zraka.
Tukle su se s vjetrom i kišom na pučini za koricu hljeba.
Vlaga im je točila žile i od rada nabrekle dlane

⁸ Jure Kaštelan, »Dragi naš voko«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 2, str. 84-85.

što su se sklapali dugo grčevito stršeć do neba
i vapili kapljicu kiše u sušne sunčane dane.

Kad ih je u jutro rano umorne budila zora
one su se dizale tiho da nas ne probude
i grabile u sudove teške vodu slanoga mora
da zaliju uvele loze što u žegi za kišom žude.

Toplom su ljubavi svojom grlile panjeve gole
ko mlado proljetno sunce ležaje prvih ciklama.
Tvrdu su krčile zemlju i zanosno znale da vole:
ni smrti se bojale nijesu, da život olakšaju nama.

One su prirasle zemlji, s njome: sretne i tužne.
O vodi su i suhom kruhu mnoge proživjele dane;
glad im je nagrada bila u očaju naravi južne,
a nebo je znojem i suncem gazilo njihove rane.

Ruke su mojega oca uvijek nada mnom bdile:
dva anđela dobra i sveta kroz teške vijugave staze.
One su djetinjstvu mome sva radost i utjeha bile,
a sada stradaju za me, ginu i nježno me paze».⁹

Iz navedenih pjesama vidljivo je da mladi Kaštelan već uzorno vlada tehnikom pisanja stihova, metrom, ritmom i rimom. S tim znanjem došavši na studij u Zagreb mogao je uspješno dalje razvijati svoju pjesničku vještinu. Slika djetinjstva i mukotrpnog života na domaćoj škrtorj zemlji, empatično prikazana u slici oca i voljenog »voka«, u osnovi je realistična i ostvarena po onim pjesničkim zakonima po kojima je pjesma bila i morala biti odraz stvarnosti i reakcija pjesnikova na tu i takvu stvarnost, pri čemu pjesma »Miriše zemlja« kao da već nagovještava u Kaštelanu još neosvijestene znakove moderniteta, i reklo bi se da je modernija od navedenih dviju. U njima, međutim, već su prisutni temeljni Kaštelanovi znakovi / simboli / pojmovi: oči, srce, noć, bol, znoj, zemlja, krv. U tim pjesmama nema ništa od zavičajne idile: sve je u njima gola, realna slika stvarnosti i života u oskudnim životnim prilikama. Lik voljenog »voka« iskrsnut će poslije u pjesmi »Zaziv«, nazire se u onom »stadu bez pojilišta...«

Evidentno je da tadašnja, pa i potonja Kaštelanova poezija dosta »duguje prethodnicima i upravo je po tomu u opreci s većim dijelom hrvatske lirike tridesetih i četrdesetih godina – s onom lirikom koja se najčešće zadovoljavala *pastoralom* kao sadržajem i Arkadijom kao prostorom svoje brižno izabrane ali u isti mah skućene nutarnje slobode, uvjerena da je nevinost od utjecaja dokaz

⁹ Jure Kaštelan, »Ispaćene očeve ruke«, *Hrvatska smotra*, IV/1936., 7, str. 242.

čistoće».¹⁰ Dolaskom u Zagreb pastoralna idiličnost i arkadičnost zavičajnoga mu prostora postaje samo element, inkrustrat halucinantne, somnambulne pa i makabrične igre razmahane poetske svijesti i poetičke igre, oslobođene nevinosti i u prenesenom i u konkretnom smislu te riječi.

Misli na oca, koje ga još prate, izrazio je Kaštelan zatim u pjesmi istoga naslova, uobličivši ih na jedini mogući način na koji se može uspostaviti najprisnija komunikacija – lokalnim govorom / dijalektom / idiomom, služeći se njime kao elementima pjesme u trenucima kada opnu kozmičke univerzalnosti probije po koja krhotina slatkogorke zavičajne idile i pastoralnosti. Pjesma »Misli na oca«, ostvarena lokalnim govorom Kaštelanova rodnog kraja, jedinstvena je u cijelom njegovom opusu.

»Ćale moj mili, jesi li tužan?
O, da mi je kod tebe bit...
Kantaj, ćale moj mili,
a ja ću suze lit.

Teško je ditetu tvomu
prez tebe u tuđini stat.
Joj da mi je orati s tebon;
u zaboju kopat k'o brat.

O zemjo, budi nam dobra
i nemoj mon ćali reć,
da će od boli i muka
u tebe umoren leć.

Ne tuguj, ćale moj mili
tebi ću u poje doć,
pa kad zaplaču zvoni,
unda će i nevoje proć».¹¹

Za vrijeme školovanja na Državnoj klasičnoj gimnaziji u Splitu Jure Kaštelan, kao mladi pjesnik, zacijelo je čitao sve što mu je, osim školske lektire, moglo pasti pod ruku. Valja vjerovati da je tada čitao i poeziju Splićanina Ante Cettinea, posebice njegove dvije, tada dostupne mu zbirke: *Za suncem* (Split, 1932.) i *Laste nad uvalom* (Split, 1935.). Kaštelanovu pjesmu »Sunce u sobi« kao da je prožeo duh Cettineovih pjesama iz zbirke *Za suncem*. Nema tu nikakvih izravnih dodira, međutim i jednog i drugog pjesnika, tada 34-godišnjeg Cettinea, kojem je to druga objavljena zbirka, i 13-godišnjeg Kaštelana koji tada objavljuje svoje prve pjesme, povezuje sunce, i jablani. Na primjer, Cettineo u pjesmi »Akwareli« piše:

¹⁰ Branimir Donat, »Izazovi Kaštelanove poezije«, *Forum*, XXVIII/1989., 11-12, str. 569.

¹¹ Jure Kaštelan, »Misli na oca«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 4, str. 206.

3

»Visoki jablan nad dračevim bespućem peva.
Odgovaraju mu zrikavci i vetar s raspletene ograde.
Sad će uvrh crne masline izbiti krvav uštap,
i providan vrh jablana, kao srebreni kandelabr,
zablistaće odronjenom varnicom krupne, zelene zvezde«.

9

»Na ostrvima sunce, ovito belim oblacima.
Srebreni mlazovi pljušte i zvone površinom.
Lađa s poluotvorenim jedrom u daljini –
četiri stasita momka u susret suncu veslaju«.

11

»Sad će utonu sunce u pučinu,
I sâm sa ticama bez krova moliću se
Zvezdama«.¹²

Mladi Kaštelan piše svoje »Sunce u sobi«:

»Sunce se prosulo u sobu i draganjem oblilo slike,
Sunce je – beskrajno srce,
ekstaza romantike.
Mnoštvo se novih života spiralama sunčanim kreće.
početak svemu je – vječnost,
snoviđenja – daleke sreće.

U sobi oživješe stvari. Sunce je probudilo ptice
I s djecom hvata leptire.
Sunce je – vječnosti lice«.¹³

Sunce u sobi srest ćemo kod njega i poslije. »U sobi ima sunca kad kiša ne pada«, piše on u pjesmi »U djetinjstvu smo gledali anđele i tepali im slikove prijateljstva«.¹⁴ Uočljive su razlike između njega i Cettinea. Cettineo je, unatoč prividnom, povremenom optimizmu, krepuskularni lirik, ruinst, pjesnik svega što se »roni«. Kaštelan je tragični optimist (B. Donat), pjesnik svega što je vitalno, »pjesnik novih života... snoviđenja daleke sreće«. U *Crvenom konju* on pita: »hoću

¹² Ante Cettineo, *Za suncem*, izdanje »Korablje«, Split, 1932., str. 20, 21-22; pisano ekavičicom pa je tako i navedeno.

¹³ Jure Kaštelan, »Sunce u sobi«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 4, str. 214.

¹⁴ Cit. prema: Jure Kaštelan, *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 54.

li moći svu sreću dovući / sunce u kaputu prokrasti kroz mitnice.« (»Gitara«, 4). Dakako, morat će proći vrijeme rata i partizanske borbe da sunce za Kaštelana postane amblem novog doba. Tada Kaštelan pjeva: »O nebo, o sunce u korijenju trava, mene već čeka / široki put i oblaci čergari. // Ne lete samo ptice. Gledaj zemlju u letu, / taj san koji postaje java«. (»Pjesma sutrašnjemu«); zanosno kliče: »Rasti sretna pod suncem, rasti / u jaslama dječjim. / Rasti i cvjetaj, zemljo radnih ljudi.« (»Pjesme o mojoj zemlji«, 5). Istodobno se i pita: »Ej konjaniče, moj konjaniče, / dug li je put? Gdje li je / zvijezda tvoja? // – Gdje li je zora i koplje / sunčano. I zdenac studene vode / konjaniče moj«; majci odgovara: »Sunce tražim u crnoj noći, majko, / da ne zaluta u crnoj noći, / da ne izgubi put«. (»Otvorena pjesma«).

I u pjesmi »Beskrajna radost«, objavljenoj 1937. – Kaštelan je tada u završnom razredu gimnazije – govori on o suncu:

»Sunce je preskakalo livadom
u sreći mladog pastira,
hihotom probudilo djecu
i nanosno u frulu svira.

Jutros se smijalo sunce
u kosi plave djevojčice,
u pupu maloga cvjetića
i letu ptice.

Sunce se smijalo do ludila,
od smijeha klonulo na pute,
U vodu prosulo bisere
čudeć' se ljudi što šute.¹⁵

Kaštelan zasigurno nije mogao ne primijetiti ni Cettineovu zbirku *Laste nad uvalom* (Split, 1935.) i u njoj, na prvom mjestu pjesmu »Molitva za moju uvalu«. Stih kakav čitamo u toj pjesmi, jednako kao i njen osnovni ton, našli su zacijelo odjek u Kaštelanovim kultnim »Pjesmama o mojoj zemlji«. Premise su različite, ali zanos je usporediv i podjednako snažan. Cettineo kaže: »bez zelenog vala, bez vjetera, bez njenih razgovora / svaka je patnja bez otjelovljenja. // Jer oni me maze krotkim osmijehom davno umrle majke, / tepaju mi očinski s proljeća kad algama listaju dubine, / kad izbrušen šljunak cvjeta opalom i safirom bajke, / kad se duboko u dnina ispujaju visine.«¹⁶ Kaštelan himnički zanosno piše: »Lijepa je ova zemlja. Meni najdraža. Nigdje toliko algi / kao u uvali moga djetinjstva«. (»Pjesme o mojoj zemlji«).

¹⁵ Jure Kaštelan, »Beskrajna radost«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 9, str. 518.

¹⁶ Ante Cettineo, *Laste nad uvalom*, izdanje »Korablje«, Split, MCMXXXV, str. 5-6.

Godine 1938. Jure Kaštelan odlazi na studij u Zagreb. Prije odlaska nastaje pjesma »Mutno djetinjstvo«,¹⁷ kao svojevrsan oproštaj od djetinjstva i rodnog kraja prije polaska u veliki grad. Kaštelan nosi u sebi uzbuđenje zbog novog iskustva koje stoji pred njim, ali i opravdanu strepnju pred onim što budućnost nosi i njemu kao pojedincu i društvu u cjelini. Pjesma je možda nastala i nakon dolaska u Zagreb. Idilične slike djetinjstva i rane mladosti kao da postupno već blijede pred naletom užurbanog života grada, njegovih energija, njegove kakofonije i novog, drukčijeg, sinkopiranog ritma, suprotnog onom arhaičnom iskonskom i prirodnom, neusporedivom s onim artificijelnim kojim je sada okružen u vrevi novih senzacija i spoznaja, novih ideologema i aktivizma.

Sjećanje na zavičaj niže se u snovitim slikama pohranjenim u podsvijest odakle nostalgично izbijaju na površinu i prodiru u stihove koje će uskoro, u Kaštelanovoj prvoj zbirci *Crveni konj*, što kao da je svojevrsna namjerna suprotnost onom Plavom konju, zahvatiti delirični ritam sve zahuktalijih unutarnjih i vanjskih zbivanja. Do tada sve je još mirno i bajkovito zamućeno, uokvireno nostalgičnim okvirom:

»Jedna modra rijeka teče mojim snom.

Grobovi umrlog cvijeća.

O, kako šume bijela krila nada mnom
i podsvijesno se duša nečeg sjeća.

Sve samo slike, žute, žute, crne.

Skitnje samotnim stazama.

Zanose duge, kao misao se trne
u djetinjastim još ekstazama.

Oblaci šušte, daljine, ljudi, žene.

Sve su stvari tajne, pune strave.

Otvaraju se zjene na sjene, i pjene

Rastu ove tajne jave.

Uspomene drage, snene, djetinjaste.

Vedro lice ispaćene majke.

Hvatali smo sunce i gazili mjesec, kad kroz noći raste.

Bajke, slike, slike, slike bajke«.

Osjeća se u pjesmi Ujevićeva škola (»stazama – ekstazama«), a u prvom stihu zavičajna Kaštelanova Cetina postaje »modra rijeka«,¹⁸ ona koja će poslije u

¹⁷ Jure Kaštelan, »Mutno djetinjstvo«, *Hrvatska smotra*, VI/1938., 3, str. 127.

¹⁸ »Modru rijeku« naći ćemo ponovno u pjesmi »Djetinjstvo« objavljenoj u zbirci *Crveni konj*: »Bez riječi / u strahu / sa suzom / u oku / mrtva tugo, / modra rijeko, / mala seko, / ja te tražim«. (Cit. prema: Jure Kaštelan, *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 52.

pjesmi Maka Dizdara poprimiti mitske pradimenzije, uzdići se do univerzalnog simbola. Obojici, međutim, svakom na svoj način, valja preko nje.¹⁹

Pjesmu »Oblak nad uvalom«²⁰ pokreće isti osjećaj suprožetosti s ljepotom zavičaja. Budući da uz pjesmu stoji naznaka »Split«, valja pomisliti da je napisana za vrijeme Kaštelanovih ljetnih praznika i dolaska u rodni Zakućac, međutim oblak već lebdi iznad one uvale u kojoj ima više algi nego u bilo kojoj igdje. Pjesnik osjeća raskoš u pogledu na ljubljani krajolik i kliče:

»Blagoslovena je raskoš očiju.
Oblak nam nudi dušu krajolika,
ljepotu sjete i dubinu slika.

Oblak je rođen u dnu naše boli
kad samilosno naša nada vrisne
za uskrsnućem ili kada svisne
posljednja suza što je luđak proli.

Oblak će s neba sipat blagoslove,
na naše puste, posustale snove
po drumovima u odrazu hvoja.
Daće vedrinu samotničkom putu
u predjelima tužnih Ave Marija
i uskrsnućemo na blistavom skutu
oblaka naših smrtnih arija.

Neka nas oblak nedostižan prati
prizrakom tlapnje i dobrote
i nek nam mrtve ure vrati
bljesak čeznuća i dobrote.

Bože, osuo si mi oči blagoslovom«.

Još se osjeća duh Ujevićeve lirike, konkretno pjesme »Misao na nju«. U predvečerje dramatičnih zbivanja u Europi i Kaštelan, kao i Tin, osjeća žudnju: »za maslinama našim, za Salonama, / večernjim zlatom blagih Zdravomarija, / za blagom mira, sjetom i madonama, // i čistim srebrom naših rodni arija«. (»Misao na nju«). Idila je međutim kratkotrajna. Povratak u Zagreb znači za Kaštelana povratak u realnost, u vrijeme kada: »Osjeća čovjek kako stežu lanci i vjetar ra-

¹⁹ Kaštelan piše: »prijeđi rijeku listopad je: list opada / sada, sada spusti ruku / da izbljedom // da ne svanem / prije zore.« (Cit. prema: J. Kaštelan, o. c., str. 47).

²⁰ Jure Kaštelan, »Oblak nad uvalom«, *Jadranska straža*, XVII/1939., 5, str. 180; potpisano: Juraj Kaštelan.

znosi krovove i kako je plamen podliznuo bure eksploziva»,²¹ koji će eksplodirati u uvodnoj pjesmi Kaštelanove prve zbirke: »Sve k vragu ode, / k vragu, brate, i bogu, [...] pod ovom trulom / kuglom / gori / eksplozija / dinamita«.

Idilu zavičajne uvale kvare avioni nad njom. U pjesmi napisanoj u Zagrebu 1940., kojoj je dao oblik očeva pisma, Kaštelan predočava stanje u zavičaju te ratne godine:

»AVIONI NAD UVALOM

Visoko nad uvalom krilili su avioni
dok je brat čuvao ovce.

Sinko moj, dugo te nema, a ja ti rijetko pišem:
polje ne rodi, zemlja je gladna, a u kući bolest
i strah nad našom malom uvalom.

Sve je ko negda: samo zvona tužnije zvone
i volovi muču kao pred klaonicom.
ko zna hoćemo li više gledati livade
i otvoreno nebo nad Cetinom?

Ljudi se boje rata. Majka ti kuka kao kukavica.
poginut će mladost, izginut će selo,
a mi smo gladni kruha i rada.
Ljubimo te, dijete moje. Ne žalosti se.
Sve je kod nas kao i prije:
samo su nam stada nemirna
kad zašume krila gvozdena
nad oranicama».²²

Nakon dolaska u Zagreb Jure Kaštelan upoznao se s čovjekom koji će ostaviti dubok trag u njegovu životu i stvaralaštvu. To je pjesnik Josip Jugo Šuljić, koji je 1940. u Zagrebu objavio zbirku pjesama *Poema o dobrom danu*.²³ O njemu Jure piše u predgovoru Šulićeve čudom sačuvane zbirke *Jonio*, naslovivši svoj tekst: »Sudbina pjesnika ili riječ vraćena životu. Poslije 30 godina«. Kaštelan kaže: »Upoznao sam ga u jesen 1939. godine na Zdencu života pred Sveučilištem. Kao

²¹ Jure Kaštelan, »Oskvrnjeno začecje«; cit. prema: Jure Kaštelan, *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 29.

²² Jure Kaštelan, »Avioni nad uvalom«, *Jadranska straža*, XVIII/1940., str. 60; potpisano: Juraj Kaštelan (Zagreb).

²³ Tisak »Merkantile«, Ilica 35, Zagreb, 1940.; knjigu je autor posvetio Oskaru Daviču koji je tada živio u Zagrebu.

što se prelama kruh, dijelili smo misli i bojazni, radosti i strah. To su bili dani kad je nad Evropom, nad našom mladošću, nad klupama u Sveučilišnoj predavaonici, po vodi i moru, po svoj zemlji padao mrak. Slutnja smrti uvlačila se u knjige, u svjetlost jutra, u žuborenje vode i u cvat trave. Mrak je postajao stvarnost kojoj je ime: kazneni zakon, tamnica, izgon i robija. Mrak je oštrio noževe po ulicama. Mraku je bilo ime fašizam, a svjetlost je bila: No pasaran! Neće proći! Mrak je bio Guernica, a svjetlost je bila narod, život, poezija. Svijet se dijelio na dvije polovine, na crnu i svijetlu – crvenu. Mrak je bio do grla naoružan, a mi goloruki. Vjerovali smo da je na našoj strani život, a prije svega umjetnost, poezija, jer je život u doslovnom i prenesenom značenju poezija, a poezija mladost svijeta. [...] Bio je klasično građen i razvijen. Imao je nešto brončana kao figura mladića na Zdencu života. Volio je radost i zdravlje. Trenutke opijenosti i zanosu. [...] Volio je velike brodove. Prozirna jutra na moru. Jedra. Čiste linije i britku jasnoću dlijeta. Svoj nemir pretvarao je u čvrsti ritam i smiono jasne slike. Njegova poezija i poetika nošena je tom težnjom. Njegov san bio je budan. Pisao je brzo, ali je dugo bdio nad stihom. Tražio je čistu jasnoću slike.«²⁴ Nemirno, neurastenično vrijeme zlosutnosti u kojem se njih dvojica druže odrazilo se u Kaštelanovu predgovoru *Crvenom konju*. To je Kaštelanova vivisekcija tadašnjeg stanja njegova uma i duha, svojevrсни tinovski ispit savjesti:

»Koliko imena izgovoriš najedanput, čudnih, zvučnih, milozvučnih kao na sprovodu ili na umjetničkim seansama gdje cicije i cjepidlake gule kožu za zrnce uklete pameti. Ti si sav od tih imena, od tih laži. Ništa drugo i ne znaš nego se pretvarati i prepisivati iz tuđih knjiga. Htio bih te vidjeti obješena, sljeparu. Reci jednu zdravu riječ koju drugi nijesu rekli, jednu, samo jednu. Napiši rečenicu u kojoj ne spominješ deset tuđih, u kojoj ne lažeš, u kojoj nisi glavno lice. [...] Soba se pretvarala kao Sezame, otvori se. Povjeravala je crne urote. [...] Darivao bih kad bih imao, rasipao bih se punim pregrštima. Bio sam previše škrt u ljubavi i u boli. Bio sam premalo životinja, jer su me krstili, jer su me učili da budem zahvalan, da sjedim posljednji kako bih bio prvi. Bio sam premalo poganin, premalo opak da me izbace iz raja, da se skitarim, da me nadmu vjetrovi, da sunem kao jedra. Premalo svijetao da budem noć«.²⁵

²⁴ Jure Kaštelan, »Sudbina pjesnika ili riječ vraćena životu«; u: Josip Jugo Šuljić, *Jonio*. Centar za društvene djelatnosti omladine, Zagreb, 1970., str. 95. Josip (Jugo) Šuljić rođen je u Zadru 14. VII. 1918., a poginuo je kao partizan na Učki 1944. Godine 1939. upisao je povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Uhićen je 1941. i bio u više fašističkih logora i zatvora u ondašnjoj državi i u Italiji (Pistacci u Tarantskom zaljevu). Kaštelan piše: »Tu u Metapontu umro je Pitagora oko 500. godine prije naše ere. Tamo na dohvat oka bliješti u sunčanoj svjetlosti Jonsko more. O čudu grčke antike sanjao je u školskim klupama, a sada ga gleda okom robijaša. Kolijevka evropske kulture dala je naslov njegovoj knjizi Jonio koja nastaje kao dnevnik robijaša« (Jure Kaštelan, *ibid.*, str. 100). *Poemu o dobrom danu* J. Šuljić posvetio je Oskaru Daviču. U njoj je devet pjesama naslovljenih po satima.

²⁵ Jure Kaštelan, »Oskvrnuto začće«; cit. prema: Jure Kaštelan, *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 30-31.

Sve će to Kaštelan poslije nastojati postati i postaje u svojoj lirici. Dio studentske atmosfere u učionici nalazimo također u tom tekstu.

» – Slažem se gospodine profesore. Neću pisati o originalnosti, neću pisati ni o čem. Vidite, tako me progonio motiv: Proljetne laste. Vidite, proljeće je moj elemenat. I ja sam napisao, vidite, deset pjesama na isti motiv. [...] Jest, jest, gospodine profesore, jedna lasta ne čini proljeća«. ²⁶

U tom dijelu teksta kao da vidimo ironični odaziv na Cettineove *Laste nad uvalom*.

U drugom predgovoru Kaštelanovoj prvoj zbirci, u tekstu »Crveni konj« nalazimo prikaz tadašnjeg njegovog studentskog života:

»Nosim šešir i kao svi psovači volim sebe. Čitaonice, poeziju, čekaonice, verande i svijetle operacione sale. Zaglibio sam u pakao, u smijeh nepoznatiji od djetinjstva. [...] Zatrpam sam, rastrgan, izlomljen. Od malog do srednjeg prsta sedam je mrtvih rečenica. A sve sam to ja. Od sna do jave isti. [...] A još je čitava jedna noć do sutra, crna noć od straha, od praznine nad kojom vise nečije bijele ruke. Ko će unijeti sadržaj u ovu slučajnost kad se u mojem trajanju nije ništa zbilo po određenoj logici. Stvari su me zaokupile iznenada i zatrpale me mnoštvom još složenijih mogućnosti. Survao sam se u provaliju, a trešnje zru i ure bubre, izdubljuje me u oštre bridove, bodu me u mislima, režu u kostima, u očima. Još je čitava jedna noć do smrti i usne od plača, od suza, od dobrih svinutih želja«. ²⁷

Vidimo da je Kaštelan tada na svoj način »pregaženi čovjek [koji] misli o konju pijanom na livadi u letu, u skoku, u prostoru«, mladić koji je u sebi donio svoje mladenačko pjesničko iskustvo i pjesme objavljene u časopisima *Hrvatska smotra*, *Jadranska vila* – gdje se potpisivao: Feliks Amantis – *Jadranska straža*, *Hrvatska revija*, *Sjeme*. Sve je to sada trebalo poništiti. Vjerujemo da je u toj preobrazbi veliku ulogu odigrao i Josip Jugo Šuljić koji u spomenutoj zbirci piše: »noćas / svijetli željezo smrti / na mjesečini, // a mi u podmuklom suštanju stvari u tišini / mi čekamo, / i čekamo – da iz naših šaka tane // da iz našeg dlana metak / Zori, – / pomogne da svane«. (Jonio, III). ²⁸ Ili u pjesmi »Među dvije ceste«: »A sad po puteljku idu s nama neba / između oblaka – / i prolaze kiše // dok nosimo tugu, tugu našu tugu, / garišta i pada, Kijeva / Odese, // hajdučku nam žalost, od Mosora, / Dunje i Marije! / i čekamo da nas buna sa sobom ponese«. ²⁹ Kaštelan ne čeka, izjavljuje: »Dok imam ruke, zar mogu dati / da živu braću u oganj vode? / Što može, što može na put stati / čovjeku žednu slobode?« (»Lanci na rukama«). Ta žed u Kaštelana je trajna, baš kao i žudnja za ljubavlju: »A samo ljubav, ona može darovati mi tajne ključke / za plovidbe, za ljude nove. I pjesmom pijetla, bljeskom mora, svjetlom jutra, / u zavičaj me srce zove«. (»Pijetao na krovu«).

²⁶ Jure Kaštelan, *o. c.*, str. 32.

²⁷ Jure Kaštelan, *ibid.*, str. 35, 36.

²⁸ Josip Jugo Šuljić, *Jonio*, Centar za društvene djelatnosti omladine, Zagreb, 1970., str. 10.

²⁹ Josip Jugo Šuljić, *o. c.*, str. 13.

Godine 1941. Jure Kaštelan u časopisu *Jadranska straža* objavio je prozu nadrealističkog naslova »More u potkrovlju«, ³⁰ posvećenu Cviti Fiskoviću. U tom neobičnom tekstu valja vidjeti zametak onih proza koje će Kaštelan objaviti dvadeset godina poslije u knjizi *Čudo i smrt*. ³¹ Njih »nije moguće svesti na neki od morfološki ozakonjenih oblika. [...] ove su prozne Kaštelanove tvorevine jednostavno zapisi čudnih fabula, koje valja opisivati više negativnim nego pozitivnim poetičkim kategorijama [...]. Tako valja reći da se u njima vrijeme i prostor označuju tek u trenutku aktualizacije kakve parcijalne zgode, nikako kao jezični i stvarni kontekst koji bi osmišljavao i logički organizirao ispričanu fabulu«. ³²

Isto vrijedi i za prozu »More u potkrovlju«. Kaštelan piše: »I ova bi priča počela: Živjelo je neko dijete u potkrovlju, siromašno, dobro zlatno dijete... Mogla bi biti i poučna, mogla bi imati i konac kao sve ostale priče, mogla bi se razraditi u roman, ali ta priča nema početka«. U priči se govori o djetetu koje leži u postelji i u košmarnom snu bunca bojeći se mora na kojem je nedavno doživjelo nezgodu skliznuvši s litice. Dijete u polusnu govori: »Majko, majko, čuvaj me. Ukrast će me, odnijet će me more«. Poslije, dijete je već naraslo i postalo mornar. »Samo je upoznao tajne jedara i broda, spavao je u dalekim lukama, čudnih imena i oženio se (na primjer) žutom djevojkom koja mu je u miraz donijela tri papagaja i zlatnu narukvicu. Izrodio je mnogo djece. Neka su pomrla, a neka su se razbježala morima. Ali ne zaboravimo spomenuti da je on poznao više žena, da je bio psovač i pijanica, a do potrebe i provalnik, grobar, da je bio više puta proglašen mrtvim i da je jednoga dana zaista umro.« Sve to doznajemo od autora kao od sveznajućeg pripovjedača. Nakon smrti glavnog subjekta te priče, koji je na kraju postao »pomalo luckast«: »Četiri koštunjava ribara nosili su lijes kroz maslinike, pjevali su tužne mrtvačke pjesme i mornarske molitve. Bilo je teško poslijepodnevno jugo u jedrima, u konobama. Neka djevojčica je zatvorila prozor u potkrovlju i vjetar je bacio crijep s krova«. Kaštelan je vješto ostvario tu razbarušenu pripovijest, posebice san dječaka u trenutku kada »more se pojavilo u obliku sna. Do krova, preko prozora. Cvalo je u oknima, točilo se mirisno, metalno. Svijetla jata riba preskakala su u polutminu sobe, praćkala se u mlazovima sunca. A dijete je u krevetu osjetilo da mu kosa raste duga i svilenasta i kako se zapliće oko finih algi u kojima spavaju oči mrtvih koralja. Poplava je otkinula lijevu ruku djetetu i ruka je iskakala na površinu, trzala se prstima, hvatala se za niti nevidljivih hobotnica i tonula kroz zeleno-žuto-modre boje vode. Krevet se otkinuo od dna i zaplovio u san dječje mašte kao lađa u prvi dan svijesti. Soba je postala beskrajna i rastvarala se u jednodimenzionalnim poimanjima djeteta«.

³⁰ Jure Kaštelan, »More u potkrovlju. (Motiv za pejzaž)«, *Jadranska straža*, XIX, 1941., 1, str. 19; s posvetom: Cviti Fiskoviću.

³¹ Jure Kaštelan, *Čudo i smrt*, Naprijed, Zagreb, 1961.

³² Ante Stamać, »Književni portret Jure Kaštelana«, *Kolo*, XXIX/2019., 3, str. 87.

Mladi Kaštelan otkriva se tu kao vješt pisac čiji se prozni duktus u tom tekstu kreće između andersenovsko-vajldovske bajkovitosti i nadrealističkih postupaka i naputaka s kojima se on zacijelo upoznao u Zagrebu gdje je mogao, vjerujemo, i čitati i usvajati naputke iz prvog Manifesta nadrealizma A. Bretona:

»Odlučno recite sebi da je literatura jedan od najžalosnijih putova koji vode u sve. Pišite brzo, bez unaprijed smišljenog sižea, dosta brzo da se ne biste zaustavili i došli u iskušenje da sebe pročitavate. Prva rečenica doći će sama od sebe, tim prije što u svakoj sekundi postoji neka rečenica tuđa našoj svjesnoj misli, koja samo traži da se eksteriorizira. [...] Oslonite se na neiscrpni karakter šapata. Ako tišina prijeti da će zavladati samo zato što ste napravili neku grešku: može se reći grešku iz nepažnje, prekinite bez oklijevanja suviše jasnim retkom«. ³³

Preko Oskara Daviča, koji je u to doba boravio u Zagrebu, mogao se Kaštelan upoznati i s dosezima srpskog nadrealizma, odnosno s publikacijom *Nemoguće* koju je 1930. pokrenulo 13 beogradskih književnika. ³⁴ U njoj Dušan Matić i Marko Ristić, u tekstu »Uzgred budi rečeno«, pišu: »mi smo razumeli da u pitanju nije više bila pesma (nova ili stara), ni mudrost ni harmonija (klasična ili moderna), ni princip identiteta, da nije bilo u pitanju dobiti ili izgubiti, ni problem života ili smrti...; u pitanju je bilo nešto sasvim drugo, – prolomljeno jedno nebo, plamen i bes, – jedna nada, jedna svirepa nada, koja je najbliža očajanju, i koju ne treba mešati sa nedostojnom hrišćanskom idejom spasa i utehe, nada da čovek može biti najzad istrgnut iz tih dualističkih poluga, iščupan iz maljeva svođenja, tih antinomija koje su samo htele: da ga učine bezopasnim«. ³⁵ Unatoč svemu, može se reći da se Juri Kaštelanu nikada nije činila »nedostojnom« kršćanska ideja o spasu i utjehi.

Uvidom u mladenačke pjesme i prozu Jure Kaštelana može se reći da je on 1938. godine, kada se upisao na Filozofski fakultet u Zagrebu, već bio i poetski i poetološki oformljen književnik s vrsnim poznavanjem klasičnih jezika i književnosti koje je stekao kao učenik Klasične gimnazije, ali i prethodne Diječanske škole u Splitu, što se npr. ogleda u njegovu tekstu »Približavanje. Prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića«, ali i u činjenici da je kao glavni urednik hrvatskog izdanja *Biblije* 1968., bio zadužen za tzv. male proroke, tužaljke, Psalme i Pjesmu nad pjesmama. ³⁶

³³ André Breton: »Prvi manifest nadrealizma 1924«; cit. prema: André Breton, *3 manifesta nadrealizma 1924, 1930, 1942*, Bagdala, Kruševac, MCMLXXIX, str. 39.

³⁴ Aleksandar Vučo, Oskar Davičo, Milan Dedinac, Mladen Dimitrijević, Vane Živadinović Bor, Živković Noje, Đorđe Jovanović, Đorđe Kostić, Dušan Matić, Branko Milovanović, Koča Popović, Petar Popović i Marko Ristić.

³⁵ Cit. prema: Hanifa Kapidžić-Osmanagić, *Srpski nadrealizam*, Svjetlost, Sarajevo, 1966., str. 187-188.

³⁶ Vidi: Božidar Petrač, »Kaštelan, Šoljan i zagrebačka Biblija«, *Kolo*, XXIX/2019., 3, str. 107-113.

U književnosti Kaštelan se javio 1936. godine, iste one godine kada je ubijen Federico García Lorca, književnik koji će u Kaštelanovu stvaralaštvu ostaviti vidljiv trag.³⁷ Te godine Kaštelan je o Lorci mogao samo čuti, ali poslije i čitat će ga i prevoditi i dio njegove poetike primjenjivati u svom stvaralaštvu, kao što se to npr. vidi u tekstu »Čudo svetog Arnira« (*Čudo i smrt*) u kojem majka, u duhu Lorcinog *Ciganskog romacera*, uspavljuje svoje dijete: »Nana, nina. Mjesec sjaje. / Neće tebe majka dati / ciganima. / Nana, nina, nana, nina«. Kaštelan o Lorci i piše kao o velikom imenu važnom za svjetsku poeziju ali i za našu. Konstatira: »Najosjetljivija i najtrajnija komponenta u Lorkinu djelu jest ona španjolska pučka, nemirna, demonijačka, strastvena, slobodna, bezumna i bezgranična. Sudbonosno i ludo zaljubljen u Španjolsku, on je znao sve njene uzdahe i sve njene rane, njene oštre bodeže i njenu strast cigansku i andalušku, njen pjev i njen muk, svjetla njene kulture, mrak kamenih kula i njihanje kolijevki. On je nije spoznao samo pjesničkom strašću zaljubljenika nego strastvenom ljubavlju svijesti probuđene i pobunjene«. ³⁸ Sve te konstatacije, ako Lorcinu Španjolsku zamijenimo Hrvatskom, vrijede i za Juru Kaštelana, posebno pak tvrdnja da je pučka, narodna komponenta u Lorcinu opusu najozbiljnija. Ta komponenta vrlo je važna i u Kaštelanovu opusu.

Kaštelanovo pjesništvo pojavom zbirke *Crveni konj* bitno se mijenja i kreće specifičnim, svjesno odabranim i poetološkim i ideološkim smjerom, pri čemu mladenačke njegove pjesme, od kojih smo neke ovdje razmotrili, jesu neizostavan temelj na kojem je Kaštelan mogao pomno i svjesno i hirovito izgraditi svoju osebnju poetiku i svoj »sebetkani«, ³⁹ kako bi to rekao Marin Držić, svijet i svjetonazor radeći književni svoj posao smatrajući da je on »dar« i »uzdarje«, kako to izriče u svojoj riječi zahvale u prigodi primanja nagrade SD za životno djelo: »Rad je sumnja, kolebanje, rvanje sa samim sobom, a iz tog pogleda u mrak, u tminu, rađaju se trenuci rada ili stvaranja... Svaka nagrada (ili dar) ima kao neizbježnu jeku riječ: uzdarje. To uzdarje znači ukorijenjenost u cjelinu života, osjećaj da nisi sam ni kao društveno, ni kao duhovne biće: ni kao pripadnik naroda ni kao pripadnik svemira«. ⁴⁰

³⁷ Vidi: Željka Lovrenčić, »Jure Kaštelan i Federico García Lorca, sličnosti i razlike«, *Kolo*, XXIX/2019., 3, str. 99-106; Lorcu je Kaštelan mogao već 1939. i 1940. čitati u prijevodu Drage Ivaniševića; vidi: F. G. Lorca, »Mjesečarska romanca«, *Hrvatska revija*, XII/1939., 10, str. 505-507; tu je objavljen i original i bilješka o piscu; ili: F. G. Lorca, »Romanca crne tuge«, *Savremenik*, XXVIII/1940., II/9-10, str. 243.

³⁸ Jure Kaštelan, »Gavran i konj«; cit. prema: Jure Kaštelan, *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 270; tekst je prvi puta objavljen u časopisu *Krugovi* 1952. godine.

³⁹ »Biti umjetnik znači stvarati, a ne oponašati, otkrivati, a ne povoditi se. [...] Nema pravila. Novo se otkriva kroz eksperiment, novo se stvara i osvaja. [...] Svaki je umjetnik eksperimentator, otkrivač i pronalazač sebe i stvarnosti u kojoj živi. [...] Ja sam za nemir, za traženje i za nadarenost.«; predgovor za prvu izložbu EXAT 51., 1953.; cit. prema: Branimir Donat, »Izazovi Kaštelanove poezije«, *Forum*, XXVIII/1989., 11-12, str. 585.

⁴⁰ »Dar i uzdarje«; cit. prema: *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. II. 1990., str. 14.

Jure Kaštelan uvijek je bio, i bit će, pripadnik i jednog i drugog, a njegove mladenačke pjesme jesu početak neophodne ukorijenjenosti u zavičaj, tj. u cjelinu života.

Literatura:

- Breton, André: »Prvi manifest nadrealizma 1924«; cit. prema: André Breton, *3 manifesta nadrealizma 1924, 1930, 1942*, Bagdala, Kruševac, MCMLXXIX.
- Cettineo, Ante: *Za suncem*, izdanje »Korablje«, Split, 1932.
- Cettineo, Ante: *Laste nad uvalom*, izdanje »Korablje«, Split, MCMXXXV.
- Donat, Branimir: »Modernitet i 'razlog dobra'«, *Slobodna Dalmacija*, Split, 24. XII. 1989., str. 38.
- Donat, Branimir: »Izazovi Kaštelanove poezije«, *Forum*, XXVIII/1989., 11-12, str. 566-598.
- Kapidžić-Osmanagić, Hanifa: *Srpski nadrealizam*, Svjetlost, Sarajevo, 1966.
- Kaštelan, Jure: »Miriše zemlja«, *Hrvatska smotra*, IV/1936., 7, str. 214.
- Kaštelan, Jure: »Ispaćene očeve ruke«, *Hrvatska smotra*, IV/1936., 7, str. 242.
- Kaštelan, Jure: »Dragi naš voko«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 2, str. 84-85.
- Kaštelan, Jure: »Misli na oca«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 4, str. 206.
- Kaštelan, Jure: »Sunce u sobi«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 4, str. 214.
- Kaštelan, Jure: »Beskrajna radost«, *Hrvatska smotra*, V/1937., 9, str. 518.
- Kaštelan, Jure: »Mutno djetinjstvo«, *Hrvatska smotra*, VI/1938., 3, str. 127.
- Kaštelan, Jure: »Oblak nad uvalom«, *Jadranska straža*, XVII/1939., 5, str. 180; potpisano: Juraj Kaštelan.
- Kaštelan, Jure: »Avioni nad uvalom«, *Jadranska straža*, XVIII/1940., str. 60; potpisano: Juraj Kaštelan (Zagreb).
- Kaštelan, Jure: »More u potkrovlju. (Motiv za pejzaž)«, *Jadranska straža*, XIX, 1941., 1, str. 19.
- Kaštelan, Jure: *Izabrane pjesme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.
- Kaštelan, Jure: »Poezija je vatra«, *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. II. 1990., str. 14.
- Kaštelan, Jure: »Dar i uzdarje«; cit. prema: *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. II. 1990., str. 14.
- Kaštelan, Jure: *Čudo i smrt*, Naprijed, Zagreb, 1961.
- Kaštelan, Jure: »Sudbina pjesnika ili riječ vraćena životu«; u: Josip Jugo Šuljić, *Jonio*. Centar za društvene djelatnosti omladine, Zagreb, 1970., str. 95.
- Lorca, F. García: »Mjesečarska romanca«, *Hrvatska revija*, XII/1939., 10, str. 505-507.
- Lorca, F. García: »Romanca crne tuge«, *Savremenik*, XXVIII/1940., II/9-10, str. 243.
- Lovrenčić, Željka: »Jure Kaštelan i Federico García Lorca, sličnosti i razlike«, *Kolo*, XXIX/2019., 3, str. 99-106.
- Petrač, Božidar: »Kaštelan, Šoljan i zagrebačka Biblija«, *Kolo*, XXIX/2019., 3, str. 107-113.
- Stamać, Ante: »Književni portret Jure Kaštelana«, *Kolo*, XXIX/2019., 3, str. 87.
- Šuljić, Josip Jugo: *Poema o dobrom danu*, Tisak »Merkantile«, Zagreb, 1940.